Smålands spelmansförbund 70år

1948-2018

"Ur spelmansförbundets arkiv"

I juni 2017 flyttade Smålands spelmansförbund sina arkiverade handlingar från Folkrörelsearkivet i Växjö till Smålands musikarkiv. Vid en genomgång av tidningsurklipp, foton och gamla protokoll uppstod tanken på att göra en jubileumsskrift till förbundets 70-årsjubileum. Här är nu ett ytterst litet urval av allt material, kompletterat med några artiklar ur olika årgångar av förbundets medlemstidning Spelfot.

Det går inte att göra förbundets 70-åriga verksamhet rättvisa på 12 sidor! För den som vill veta mer är ett besök på Smålands musikarkiv i Växjö att rekommendera.

Bilden framsidan är tagen på Smålandsdagen i Hultsfred 4 juli 1948

Första raden fr. v.
Yngve Welander , Rinkabyholm
Erik Pettersson, Kristvallabrunn
Åke Gunnarh, Lönneberga
Gösta Klemming, Ankarsrum
Wilhelm Andersson, Kalmar
Ingmar Carlsson, Växjö
Lennart Skoglund,Ingelstad

Bakre raden fr. v.
Valter Kihlberg, Västervik
Seth Carlsson, Vinäs
Henrik Sundström, Ankarsrum
Bröderna Sonnerby, Fågelfors
John Fransson, Hultsfred

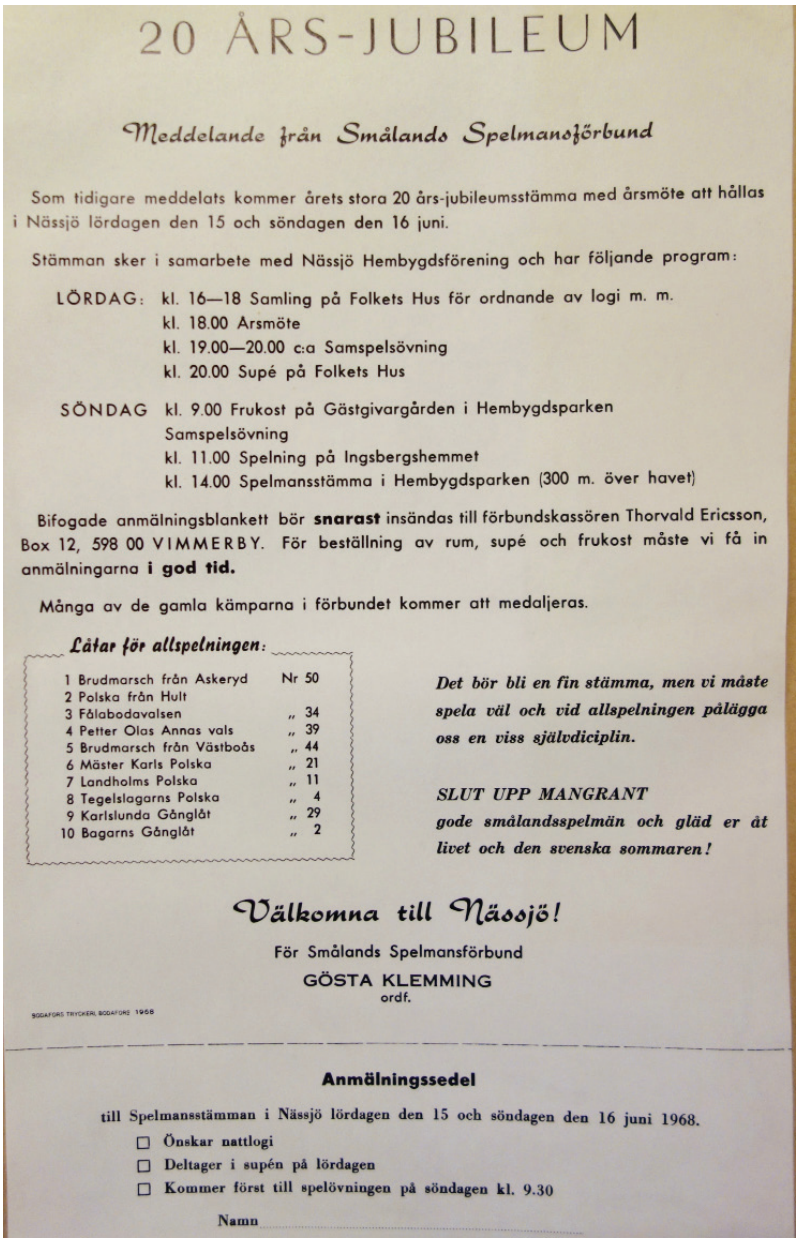

20 ÅRS-JUBILEUM

Meddelande från Smålands Spelmansförbund

Som tidigare meddelats kommer årets stora 20 års-jubileumsstämma med årsmöte att hållas i Nässjö lördagen den 15 och söndagen den 16 juni.

Stämman sker i samarbete med Nässjö Hembygdsförening och har följande program:

LÖRDAG: kl. 16—18 Samling på Folkets Hus för ordnande av logi m. m.
kl. 18.00 Årsmöte
kl. 19.00—20.00 c:a Samspelsövning
kl. 20.00 Supé på Folkets Hus

SÖNDAG kl. 9.00 Frukost på Gästgivargården i Hembygdsparken
Samspelsövning
kl. 11.00 Spelning på Ingsbergshemmet
kl. 14.00 Spelmansstämma i Hembygdsparken (300 m. över havet)

Bifogade anmälningsblankett bör **snarast** insändas till förbundskassören Thorvald Ericsson, Box 12, 598 00 VIMMERBY. För beställning av rum, supé och frukost måste vi få in anmälningarna **i god tid.**

Många av de gamla kämparna i förbundet kommer att medaljeras.

Låtar för allspelningen:

1	Brudmarsch från Askeryd	Nr 50
2	Polska från Hult	
3	Fålabodavalsen	„ 34
4	Petter Olas Annas vals	„ 39
5	Brudmarsch från Västboås	„ 44
6	Mäster Karls Polska	„ 21
7	Landholms Polska	„ 11
8	Tegelslagarns Polska	„ 4
9	Karlslunda Gånglåt	„ 29
10	Bagarns Gånglåt	„ 2

Det bör bli en fin stämma, men vi måste spela väl och vid allspelningen pålägga oss en viss självdiciplin.

SLUT UPP MANGRANT gode smålandsspelmän och gläd er åt livet och den svenska sommaren!

Välkomna till Nässjö!

För Smålands Spelmansförbund
GÖSTA KLEMMING
ordf.

SODAFORS TRYCKERI, SODAFORS 1968

Anmälningssedel

till Spelmansstämman i Nässjö lördagen den 15 och söndagen den 16 juni 1968.

☐ Önskar nattlogi
☐ Deltager i supén på lördagen
☐ Kommer först till spelövningen på söndagen kl. 9.30

Namn .....

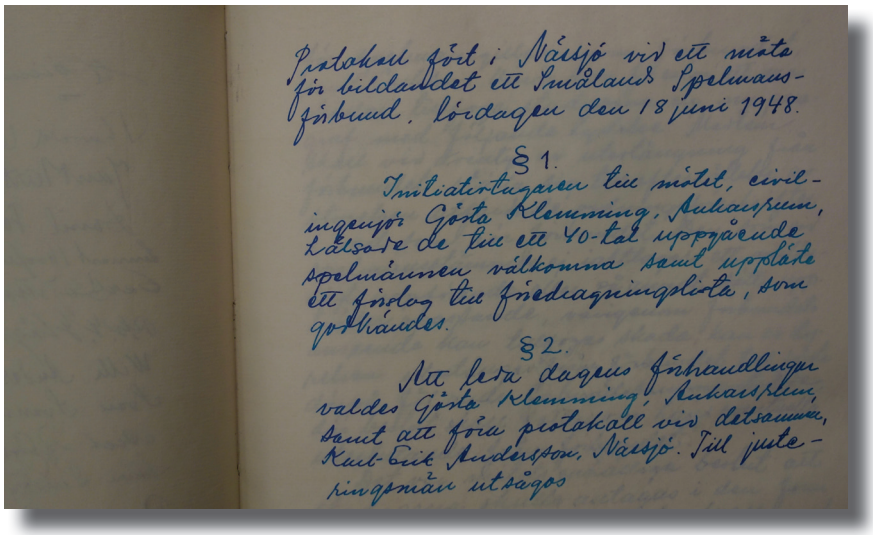

Protokoll fört i Nässjö vid ett möte för bildandet av Smålands Spelmansförbund, lördagen den 18 juni 1948.

§ 1.

Initiativtagaren till mötet, civilingenjör Göste Klemming, Ankarsrum, hälsade de till ett 40-tal uppgående spelmännen välkomna samt upplåste ett förslag till föredragningslista, som godkändes.

§ 2.

Att leda dagens förhandlingar valdes Göste Klemming, Ankarsrum, samt att föra protokoll vid detsamma, Karl-Erik Andersson, Nässjö. Till justeringsman utsågos

Första protokollet för ett nybildat Smålands spelmansförbund 18 juni 1948 i Nässjö

§

"Till att justera dagens protokoll utsågs herr T Melin Norra Tång samt Bernhard Ljunggren, Markaryd"

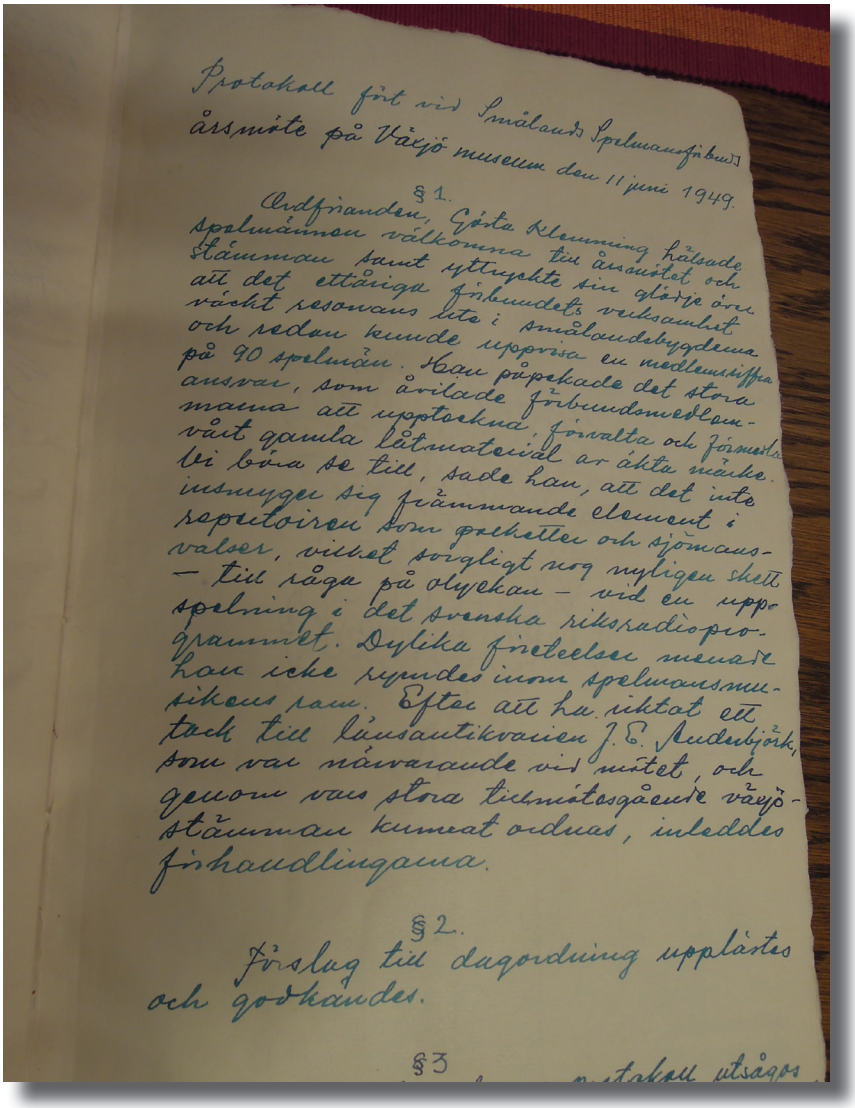

Protokoll fört vid Smålands Spelmansförbunds årsmöte på Växjö museum den 11 juni 1949.

§ 1.

Ordföranden, Göste Klemming hälsade spelmännen välkomna till årsmötet och stämman samt yttrykte sin glädje över att det ettåriga förbundets verksamhet vårt resonans lite i smålandsbygderna och sedan kunde uppräkna en medlemsskara på 90 spelmän. Han påpekade det stora ansvar, som åvilade förbundsmedlemmarna att uppteckna, förvalta och förmedla vårt gamla låtmaterial av äkta märke. Vi böra se till, sade han, att det inte insmyger sig främmande element i repertoiren som polketter och sjömansvalser, vilket sorgligt nog nyligen skett — till råga på olyckan — vid en uppspelning i det svenska riksradioprogrammet. Dylika företeelser menade han icke syndes inom spelmansmusikens rum. Efter att ha riktat ett tack till länsantikvarien J. E. Andersson, som var närvarande vid mötet, och genom vars stora tillmötesgående Växjostämman kunnat ordnas, inleddes förhandlingarna.

§ 2.

Förslag till dagordning upplästes och godkändes.

§ 3

Protokoll utsågos

Protokoll från årsmöte 11 juni 1949 i Växjö

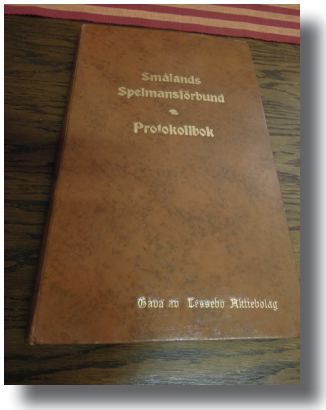

"vi böra se till att det inte insmyger sig främmande element i repertoiren som polketter och sjömansvalser"

> ”Blinde Janne har spelat i all sin tid och har anlitats vida omkring vid dansgillen, marknader och auktioner”

Historien om Blinde Janne - den första riksspelmannen

"Jean Knut Johansson Wristel var hans riktiga namn, född den 24 april 1843 på Stadsmarkerna under Gränna stad...."
Så börjar boken om riksspelmannen Blinde Janne av Olof Fong.

text STEPHAN ELG

Det är en liten vacker bok, nummer ett i Stiftelsen Grännamuseernas skriftserie, som mellan sina pärmar döljer sorgligt människoöde.
Jean Knut Johansson Wristel kallades aldrig för annat än Blinde Janne. Enligt honom själv var han inte född blind, utan miste sin syn genom en ögonsjukdom, som han sade sig ha fått när han skulle döpas:
- Jag fick drag i ögene å på den tia fanns ingen doktor i Gränna, utan de blé å vänna sej té en kvacksalvare åså blé ja blinn, berättade han för stadsläkare Viktor Lindholmer.

Började spela som femåring
Redan i femårsåldern kom han över en fiol och lärde sig själv att spela. Han fick snart engagemang på dansgillen och bröllop. Han drog också iväg till marknader i det egna och angränsade län där han fick kontakt med andra spelmän och utökade sin repertoar av gamla låtar. Med tiden komponerade han också själv flera låtar; en del av dem finns med i boken.
Det är främst Olof Fongs far Viktors uppteckningar, som boken om Blinde Janne bygger på. Viktor Fong (1881-1941) kände personligen spelmannen och hans uppteckningar och Olof Fongs intervjuer med gamla Grännabor är ovärderliga när det gäller uppgifter om Blinde Jannes liv.

Fattig spelman
Boken är kryddad med en rad anekdoter, som ger en bra bild av livet för en fattig spelman på den tiden. Det var rätt mycket misär, och hela hans liv var en lång kamp mot fattigdomen.
- Ändå får man säga att han levde glad så länge han levde, skriver Viktor Fong i sina minnen.
Framförallt måste de spelmanstävlingar som Janne deltog i, varit oförglömliga upplevelser för honom. 1907 var han inbjuden till Lund, där den första spelmanstävlingen i södra Sverige hölls. Skånska Dagbladet skrev så här om honom: "Han erinrade om en byst från antikens dagar. Han är en äkta gammal speleman. Stråkföringen är mot alla konstens regler, han håller i stråken som man håller ett yxskaft. men det är ett sällsport liv i hans gamla polskor."
Blinde Janne blev nummer nio i tävlingen, som lockat närmare 120 spelmän. Som belöning fick han ett extrapris på 30 kronor.

Viktor Fong var med honom på resan och berättade att det fanns problem att vara ute i folksamlingar med honom: " Han åt åtskilligt av Jönköpings grova snus och hade ovanan att spotta ut stora blattor och då bara rätt fram. Då var det mindre roligt att stå i vägen. Detta orsakade många svåra förvecklingar vid tävlingen i Lund bland allt folk."

Riksspelman
1910 hölls på Skansen i Stockholm den första riksspelmansstämman i landet. Initiativtagare var Anders Zorn, som förstått att tävlingar var inget som egentligen intresserade spelmännen, utan de ville främst visa att de kunde spela fiol och framföra egna låtar.
Nils Andersson, mannen bakom Svenska låtar, lade ner mycket arbete på att rekrytera spelmännen. De flesta kände han själv och hade tecknat upp låtar efter dem. Av 75 inbjudna spelmän, hade Nils Andersson personligen studerat 65.
Det var till den här stämman som Zorn ritat det silvermärke, som fortfarande är hederstecknet för en riksspelman.
Alla som deltog i stämman fick märket, men den första som kallades fram till Zorn för att ta emot det var Blinde Janne. Det märket bars med stolthet av Blinde Janne och det har genom hans son Tage Vristel överlämnats till Grännamuseerna.
1913 deltog Blinde Janne i den spelmansstämma som anordnades i Växjö med anledning av Kristina Nilssons, grevinnan Casa de Meranda, 70-årsdag.
Förstapriset delades av Gustav Holgersson, Oskarshamn och Johan Eriksson, Glömminge, Öland. Andra priset gick till Blinde Janne, som fick dela det med Maria Samuelsson, Virestad och Johan Magnus Dahl, Odensjö, Skatelöv. Med priset följde 20 kronor, men grevinnan, som mindes Blinde Janne från den tid då hon själv spelade och sjöng på de småländska marknaderna, gav honom personligen ytterligare tio kronor.

Ingen gravsten
Den sista tävlingen Janne deltog i ägde rum på Spakås udde i Hjo 1915. han var då 72 år gammal och vann första priset. Elva år senare gick han bort och fick en fattigbegravning utan någon gravsten. I september 1963 - 36 år efter sin död - reste Gränna Hembygdsförening en minnessten på den plats på Gränna gamla kyrkogård där man tror att hans grav är belägen.
Boken om Blinde Janne innehåller en rad unika bilder och noter till 32 av hans egna eller nedtecknade låtar efter honom.

Boken om Blinde Janne finns att köpa genom Smålands Spelmansförbund, c/o Stephan Elg, Drottningvägen 12, 360 14 Väckelsång.
Priset är överkomliga 40 kronor, medlemmar i spelmansförbundet betalar endast 30 kronor.

Artikel ur
Spelfot nr4 2003

”1951 var antalet medlemmar i spelmansförbundet 90 st.
Medlemsavgiften var 5 kr för aktiv medlem och 10 kr för passiv”.

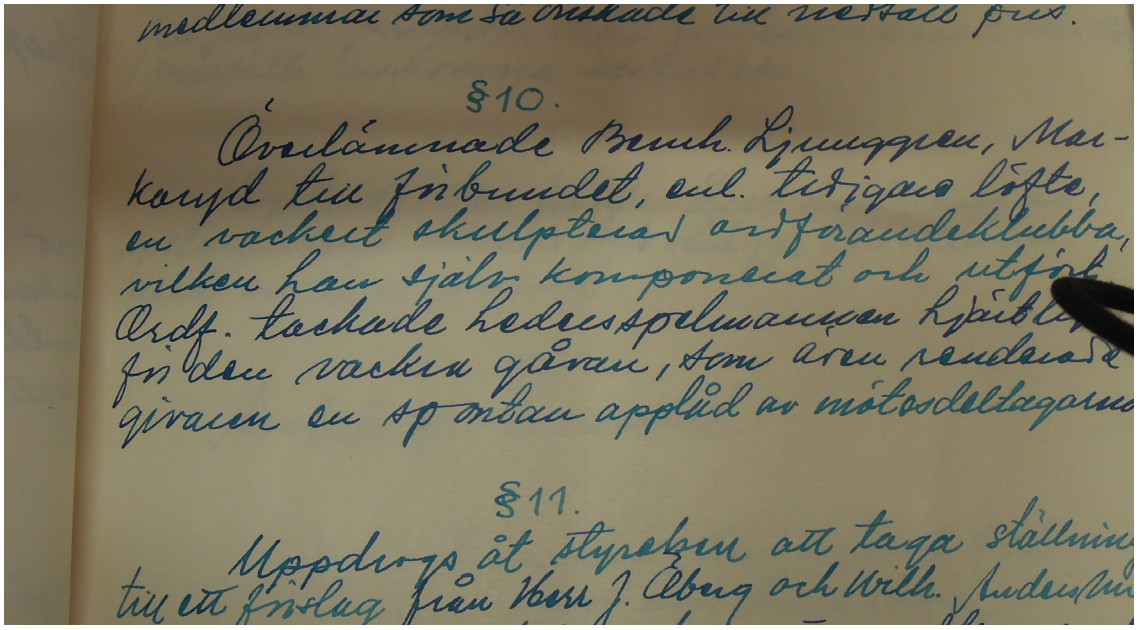
§10.
Överlämnade Bernh. Ljunggren, Markaryd till förbundet, enl. tidigare löfte, en vacker skulpterad ordförandeklubba, vilken han själv komponerat och utfört. Ordf. tackade hedersspelmannen hjärtligt för den vackra gåvan, som även rendera givaren en spontan applåd av mötesdeltagarna.

§11.
Uppdrogs åt styrelsen att taga ställning till ett förslag från Karl J. Åberg och Wilh.

Vid årsmötet 2 juni 1951 i Värnamo överlämnade Bernhard Ljunggren, Markaryd , den ordförandeklubba till spelmansförbundet som han själv snidat och som fortfarande används

Gästbok som spelmansförbundet fick i gåva vid 10-års jubiléet av Södermanlands spelmansförbund

”Det Ulrika gillar med trall är att det faktiskt är både sång, spel och dans i ett”

Artikel ur
Spelfot nr 3 2009

Ulrika trallar

Trallar gör väl alla. Mer eller mindre. Hur svårt kan det vara? Det är ju bara att tralla på, typ!

Man kanske måste vara något av en nörd som Ulrika Gunnarsson för att grotta ned sig i trallandets beståndsdelar som hon gjort. Först en lärobok i folklig sång och så nu en skiva med trall. Sveriges första, säger hon stolt.

Ulrika spelar fiol också men sången och trallen kommer först i hennes musikutövande alla dagar.

– Alla trallar väl lite till mans, så trallandet har inte fått någon vidare status, säger Ulrika. Men jag är friare i min musik med rösten än med något instrument.

– Det har också funnits skickliga trallare som konkurrerat ut spelmännen, säger hon. Mäster Plut i Västervik anlitades bland annat när man skulle dra not, han trallade så man höll takten och efteråt fick han en lika stor del av fångsten som någon annan.

Det är också så att många spelmanslåtar har överlevt tack vare trallare. August Strömberg i Småland har t ex repertoar efter sina föräldrar som båda trallade.

– Men ofta är trallen mer osynlig än när spelmän för låtar vidare, säger Ulrika. Det är något man hört i köket, musik som alltid har funnits på något vis. Men trall kan vara precis lika mycket hantverk som spelmansmusik.

Ulrika låter sig dock inspireras av spelmän. Av deras stråkteknik. Eller av blåsinstrument, rösten är egentligen väldigt besläktad med exempelvis en traversflöjt, säger hon. Magstöd, luft, fraser och drillar...

TRE SAKER I EN

Det Ulrika gillar med trall är att det faktiskt är både sång, spel och dans i ett. Sång i och med att det är stämbanden som gör jobbet och i och med att det faktiskt är stavelser man trallar. Inga ord men dock. Spel i och med att det är låtar och trallandet blir till ett instrument. Dans i och med att rytmen är så viktig, att Ulrika i princip dansar med när hon trallar.

Och så är det verkligen inte bara att tralla på, som man kan tro. Även trallarna har sina varianter och sina sätt att brodera ut låtarna.

– Det är ju ingen text men man sjunger stavelser som kan låta helt olika, säger hon. Stora feta vokaler ger tyngd åt en viss taktdel. Små ”s” kan man sticka in som en knorr. Konsonanterna ger olika karaktär. Det finns en hel massa grejor man kan göra för att variera låtarna. Allt som en spelman gör, kan också jag göra!

Ett plus är också att instrumentet alltid är med!

Minus då?

– Man orkar inte lika mycket som när man spelar, säger Ulrika. På releasekonserten hade jag först repetition, soundcheck, en timmes konsert och sedan minst en timme trall till dans och då var jag ganska slut.

– Det går dessutom inte att tralla i alla tonarter. Och att oktavera kan bli jobbigt om man trallar tillsammans med spelmän. Låtar med stort omfång kan också vara knepiga.

Ulrikas trallskiva har varit på gång i några år. Men när skivbolaget Gigas Mats Hellberg så tragisk gick bort för ett par år sedan lades projektet på is. Men nu är plattan äntligen ute.

– Den består av en tredjedel gamla låtar jag kört länge, en tredjedel låtar efter trallare och en tredjedel egna låtar.

SPELAR I TRIO

På hälften av spåren ackompanjeras Ulrika av Esbjörn Hazelius på cittern och Anders Löfberg, fiol, kontrabas och cello. En trio som hon kommer att spela ute med i sommar. Ransäter, Korrö och Saltoluokta till att börja med.

Sin musikaliska hemvist har hon i Småland. Inte för att trallandet verkar skilja sig så mycket från landsända till landsända, men det är den småländska musiken som hon är uppvuxen med. Det är dansmusik, mycket polskor. För Ulrika är trallandet väldigt förknippat med just dans.

Ulrika harstuderat på Musikhögskolan i Malmö men även i Norge där det faktiskt finns ett par trallplattor utgivna, till skillnad från Sverige. Och ett slags norsk klang tycker hon att hon hittat som hon ibland använder i sin trall.

På irland lärde hon sig ”lilting” som trallande heter på den gröna ön. Lika men ändå olika.

– Det är ju andra vokaler och annat sväng, andra sorters låtar. Och det var ett hårt jobb att lägga om trallstavelserna till det irländska...

RÖSTEN I FOKUS

Tillsammans med Esbjörn och Anders är Ulrikas röst ett instrument av tre. Men det blir ändå så att rösten hamnar i fokus, säger hon. Även om man inte sjunger en text. Så på skivan står trallen i centrum bortsett från en och annan stämma.

När Ulrika inte trallar sjunger hon med gruppen Sågskära och jobbar på visarkivet och på Sveriges Radio där hon är programledare i folk- och världsmusikprogrammet Folke. Hon undervisar förstås också.

– Intresset för trall växer tycker jag, säger hon. Många är nyfikna. Kanske är det nördigt att som första skiva i eget namn ge ut en trallskiva. Men för mig var det helt naturligt. Det är något jag kan, något jag gör bra och så slår jag ett slag för trallen också.

Och så slipper man lära sig en massa nya texter dessutom ...

Peter Ahlbom

Artikeln tidigare publicerad I tidningen Spelmannen

På väg till Kalmar slott den 6 juli 1958 för att fira 10 -årsjubileum

Spelmansstämma i Vimmerby 1952

Spelmannsstämma i Mariannelund på 50-talet med
Gösta Klemming i spetsen

Spelmansstämma i Linneryd 1964

Spelmansstämma i Linneryd 1964

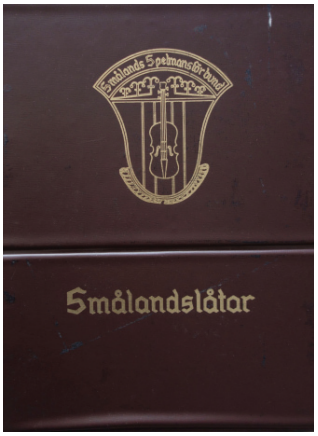

"Hennes spel kännetecknades av en utomordentlig rytm särskilt ägnad för dans och dessutom en noggrann tonbildning, allt filande och gnissel avskydde hon"

Spelfot

Spelfot nr 4 December 2015

FOTNOT FRÅN ARKIVET

Låtar efter Ida Sofia Erlandsson, "Ida i Rye", spelas flitigt idag. För somliga spelmän har hon även kommit att bli en föregångare och förebild, inte minst i en tid där andelen kvinnliga spelmän är stor och diskussionen kring jämställdhet i musiklivet har accenturerats.

Ida Sofia Erlandsson. Foto i Smålands Musikarkiv.

Några av Ida Erlandssons låtar publicerades för första gången för 80 år sedan i det häfte av Svenska Låtar som omfattade Småland, Öland och Blekinge - något som säkerligen är bekant för Spelfots läsare. Låtarna hade uppteknats av Olof Knut-Ekwall (1877-1965), klassiskt skolad violinist och spelman på fiol och hardingfela, bosatt på Romanö utanför Tranås.

En stor mängd material efter Olof Knut-Ekwall donerades till Smålands Musikarkiv hösten 2014 och har nu börjat ordnas och förtecknas. Här finner man bland annat ett intressant brev till Knut-Ekwall från Ida i Ryes dotter Anna Erlandsson.

Brevet lyder i sin helhet och i originalstavning:

Knivingaryd den 17/4 1934.
Konsertmästare Herr Olof Knut-Ekvall
Tranås

Ida Sofia Jonsson-Erlandsson föddes i Skogsby i Bäckebo församling Kalmar län den 14 november 1852 där fadern var lantbrukare. I hemmet, på den gamla släktgården, fick hon tidigt lära sig fiolspelning dels av fadern lantbrukaren Jonas Ludvig Josefsson född den 31/3 1830 död den 18/6 1875, som var stor älskare av musik, dels av bygdespelmannen "Köhlen" som var en gärna sedd gäst. Sedermera fick hon undervisning å spelning efter noter av Kantor Gustafsson i Bäckebo, ansedd musikalisk förmåga i socknen på den tiden. Hon ingick äktenskap år 1872 med lantbrukaren Per Ludvig Erlandsson ävenledes i Bäckebo församling. Hon blev bygdens uppskattade spelman vid danserna å ladugårdarna, dansen tråddes flitigt denna tid. Hennes spel kännetecknades av en utomordentlig rytm särskilt ägnad för dans och dessutom en noggrann tonbildning, allt filande och gnissel avskydde hon. De låtar och danser hon en gång lärt, spelade hon långt in i sena ålderdomen. Hon avled den 24/12 år 1931.

Härmed har jag efter bästa förmåga lemnat de upplysningar som önskades.
Högaktningsfullt
Anna Erlandsson

Anledningen till att Knut-Ekwall skrivit till Anna Erlandsson var att Svenska Låtars redaktör Olof Andersson efterfrågade biografiska uppgifter kring de spelmän vars låtar Knut-Ekwall skulle bidra med till låtutgåvan. Knut-Ekwall skickade en avskrift av Anna Erlandssons brev, men han skrev inte av allt, intressant nog. Han utelämnade att Ida Erlandsson var notkunnig och hade lärt sig av kantorn i Bäckebo, uppgifterna om hennes spelstil samt - vilket kanske är mindre förvånande - vem hon gifte sig med. Efter en lätt redigering inflöt sedan denna text i Svenska Låtar. Kanske ville Knut-Ekwall, genom att undanhålla de kunskaper hon inhämtat hos kantorn, att "Ida i Rye" skulle framstå som en mer äkta allmogespelman ur ett romantiskt perspektiv? Denna uppdelning av spelmän drabbade för övrigt Knut-Ekwall själv. Olof Andersson valde bort att publicera hans foto i Svenska Låtar, med motiveringen att bilder av "genuina spelmän" prioriterades framför violinister som spelade låtar.

Olof Andersson fick 1934 sammanlagt 18 bidrag (låtar, visor och lekar) från Knut-Ekwall. De kom i två sändningar, men mycket sent i processen, när manus till detta häfte av Svenska Låtar redan ansågs färdigt. Ur den första sändningen valde Andersson ut elva av tolv bidrag som klämdes in i utgåvan. Det enda bidrag som inte kom med var en "Brännvinslåt" upptecknad i Strömsby, Torsås socken ("Ja skaul för dig min vän ..."). Den andra sändningen om sex bidrag kom för sent och inga av de låtarna fick plats i Svenska låtar. Här finns två danslekar som anges vara efter "Bäckebogumman", det vill säga Ida Erlandsson: "Se vad jag fick i min hand..." respektive "Handskarna du

16

Olof Knut-Ekwall. Foto i Smålands Musikarkiv.

gav mig...". Även en bröllopsmarsch/ridlåt i 3/4 har Bäckebo som proveniens och uppteckades troligtvis efter Ida i Rye. (De två sistnämnda bidragen ingår i Magnus Gustafssons Folkmusik från Småland och Öland [1983], och samtliga bidrag finns på webben: fmk.musikverk.se.)

I sin brevväxling diskuterar Olof Andersson och Olof Knut-Ekwall i mindre utsträckning också de enskilda låtarna. Beträffande polskan "Plumpen" (SvL nr 46), som i andra reprisen inte följer en jämn tretaktsuppbyggnad, undrade Andersson ifall den borde omformas till jämna tretakter eller om taktförskjutningen med pizzicato på andra taktslaget var en medveten effekt. En sådan gestaltning kunde vara kopplad till en särskild berättelse, något som han stött på i andra delar av landet. Olof Knut-Ekwall svarar:

Vad nu Plumpen beträffar, så hade jag samma känsla som du och ville lägga om - men gumman var säker på sin sak och påstod att det skulle vara som hon spelade låten - de ska va "motigt". Av vilken anledning tog jag tyvärr ej reda på.

Svaret på denna fråga finns kanske i Bäckebo sockenkrönika från 1990, i en liten anonym artikel om Ida i Rye, där ett äldre tidningsklipp citeras:

För lång tid tillbaka fanns i Bäckebo en kyrkvärd, som var duktig på att spela fiol. Till hans uppdrag hörde att föra kyrkans räkenskaper. En dag hände det att han satte en stor bläckplump i kassaboken. Prästen läxade då upp sin kyrkvärd i hårda ordalag, och menade att nu fick det vara slut med fiolspelandet. Kyrkvärden vågade inte annat än villfara prästen, och beslöt sig för att slå sitt kära instrument i bitar. Men innan dess ville han för sista gången spela den danslåt, som sedan blev kallad "Plumppolskan".

Det är tveksamt om det finns fler låtar efter Ida i Rye i Knut-Ekwalls samlingar än de som skickades till Olof Andersson 1934. Det är också okänt när uppteckningarna efter Ida gjordes. Men än är inte samlingen genomgången i sin helhet. Det kanske blir anledning att återkomma i frågan.

Mathias Boström
Arkivchef Smålands Musikarkiv

Källor:

Smålands Musikarkiv: Brev i Olof Knut-Ekwalls arkiv

Svenskt visarkiv: Brev från Olof Knut-Ekwall 1934-06-12 i samlingen "Folkmusik. Brev" och brev från Olof Andersson 1934-06-07 i dennes arkiv.

"Ett kvinnoporträtt." Bäckebo sockenkrönika 1990.

"Kyrkvärden vågade inte annat än villfara prästen, och beslöt sig för att slå sönder sitt kära instrument i bitar."

Gransnäslägret 2016 och 2017

Spelmannen Axel Sjölander, Grönadal

Axel Sjölander föddes i Grönadal, Yttre Källehult, Tingsås socken. Fadern Karl Sjölander var smed och en skicklig fiolspelman. Han härstammade från Älmeboda socken och hade lärt sig spela av sin far Fredrik Sjölander, som var bonde i Tjugosjö, Ljuder. Även Axel Sjölanders farfar var spelman. Denne arbetade en tid som skollärare i Hovmantorp.

Axel Sjölander började spela enradigt dragspel när han var åtta år och på detta instrument debuterade han som dansspelman. I nioårsåldern började Axel träna i smyg på faderns fiol när denne var iväg på smedarbete. Han blev snart så pass skicklig att han fick en egen fiol att öva på. Axel gick först i smedlära hos sin far, men p g a en skada i armen bytte han tidigt yrke och började som skomakarlärling i Yttre Källehult. Han försörjde sig sedan hela livet på sitt lilla skomakeri i Grönadal.

Med tiden lärde sig Axel även spela femradigt dragspel. Under 1920- och 30-talet spelade han i många danskapell. Han spelade dessutom mycket till dans med spelmannen Karl-Magnus Olsson (1837-1927), Ramsberg. Enligt dennes lärljunge Ivar Andersson ("Ivar i Ulvaboda") född 1899, var "Karl-Magnus den skickligaste spelmannen i denna delen av sydsvenska höglandet". År 1860 köpte han gården Trehörna - den största gården i Urshults socken och strax därefter gästgiveriet Möllekulla. Efter den dagen spelade han bara fiol och drack gökar. Pigor och drängar fick sköta gårdarna. Fem år senare var han slut som storbonde och flyttade till Ramsberg. Där bodde han sedan och bara spelade på sin fiol, som han kallade "Britta-Stina". Karl-Magnus Olsson deltog vid den första spelmanstävlingen i Växjö 1910.

Axel Sjölander lärde sig bygga fioler av fadern. Under årens lopp byggde och reparerade han drygt 50 fioler. Efter sin aktiva period som dansspelman levde Axel ett undanskymt liv under knappa förhållanden i sin lilla skomakarstuga i Grönadal. Under slutet av sin levnad blev Axel Sjölander mycket uppmärksammad för sitt eleganta spelsätt. Hans speltekniska tradition med en mycket driven stråkföring, mjuk tonbildning och ett klangrikt spel har mycket att säga om äldre tiders folkliga sätt att använda fiolen. Axel Sjölander avled 1981 och fick då sin käraste ägodel - fiolen - med sig i graven.

Texten hämtad ur "Folkmusik från Småland och Öland" av Magnus Gustafsson

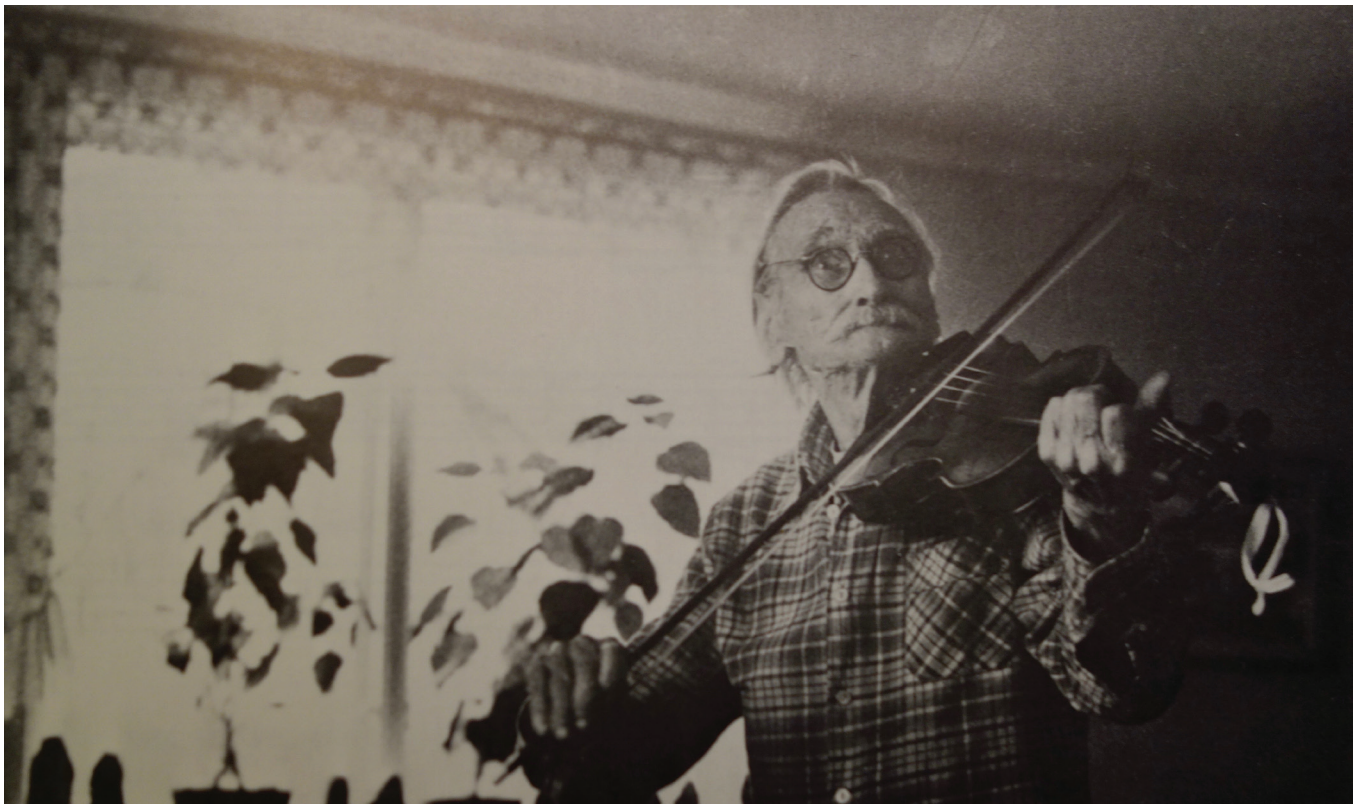

Ärade kollega i änglarnas språk

Magnus Gustafsson om August Strömberg

Dimman tätnar runt den lilla dansbanan i utkanten av Jät en sensommarkväll i början av september. Ljuset från de kulörta lyktorna har svårt att tränga igenom diset. Det är 1940-tal, mitt under kriget. Scenen är svagt belyst. Orkestern från Lessebo har tagit paus. Publiken sitter i mindre grupper runt dansbanan och pratar över kaffe och bredda smörgåsar. Plötsligt står en gammal man med blå vadmalsrock på scenen. Ögonen är pliriga och uttrycksfulla bakom de runda glasögonen. Hans stora mustasch är nyvaxad. I ena handen håller han en gammal och sliten träflöjt, i den andra fiol och stråke. Han ber att få spela några låtar när orkestern ändå tagit paus.

Publiken samtalar förstrött vidare. Ingen tar någon större notis om den gamle mannen. De flesta känner väl den bohemiske och märklige skomakaren i byn. Det skulle inte falla någon in att börja dansa. Musiken och repertoaren är i högsta grad otidsenlig, dessutom ger den gamle mannens stumma fingrar ingen större rättvisa åt de en gång så sprudlande polskorna och valserna.

Föga kan väl publiken ana att de bevittnar ett av de sista framträdandena av en spelman, som inom några årtionden kommer att bli både mytförklarad och legendarisk. Mannen på scenen är August Strömberg.

Han föddes i Jät 1860. Föräldrarna härstammade från från Tävelsås. Fadern Petter-Ola föddes 1826 och modern Petter-Olas Anna 1828. Båda var musikaliska och hade spelat fiol i ungdomen, men tillfälliga religiösa grubblerier ändade allt instrumentalspel. Föräldrarna fortsatte dock att sjunga ur sin stora repertoar av dans och viselodier. Här fanns det märkligt nog inga religiösa hinder att framföra texter, som många gånger var allt annat än rumsrena.

Redan som liten pojke visade August stort intresse för musik, läsning och skrivning. Vid fyra års ålder läste han dags-

tidningen för fadern. Hans musikaliska ådra resulterade i olika försök att stämma spända revgarn mellan stolparna i familjens vedbod, som åstadkomma enkla vismelodier på dessa med hjälp av hartsat tagel. I andra sammanhang fick grässtrå, näver, mässingskammar och sälgpipor duga. Allt som kunde frambringa en ton var intressant.

Så småningom fick han dock ett riktigt instrument att förkovra sig på. Fadern köpte på marknaden i Växjö en enkel träflöjt för 60 öre. Det dröjde inte länge förrän Strömberg en söndagkväll spelade till dans på den lilla flöjten vid en vägkorsning strax utanför Jät. Till sin stora överraskning fick han beröm och två styvrar och en trestyver i spelpengar. Belöningen i skolan dagen efter blev åtskilliga bannor från läraren Magnus Justus Trolle, samt hasselsoppa i avskräckande syfte!

August Strömberg föddes, som han själv uttryckte det, "med beckbiten i munnen". Vid åtta års ålder började han följa sin far i gårdarna och göra skor. Det blev långa arbetsvandringar med lästknippan på ryggen. Nödåret 1868 var särskilt svårt, eftersom mat och slantar ständigt fick skickas till övriga familjemedlemmar i Jät. Det som blev över räckte inte långt och ofta fick de förlita sig på böndernas gästfrihet ute i byarna

Utdrag ur artikel i Smålåtar nr11991